

“Yeni Türk Edebiyatında Edebiyat Mahfilleri” Üzerine Turgay Anar ile Söyleşi

Fatih Çalmaz

Fatih Çalmaz: “Mekândan Taşan Edebiyat: Yeni Türk Edebiyatında Edebiyat Mahfilleri” (Kapı Yayınları, 2012) başlıklı çalışmanızda, Türkiye’de edebiyatın membaı olmuş mekânları anlatıyorsunuz. Kitabınızı henüz okumamış olanlar için bize birkaç edebiyat mahfilinden bahseder misiniz?

Turgay Anar: Öncelikle mahfil kavramını açıklayarak sözlerime başlamalıyım. Arapçadan türeyen mahfil kelimesini Türkçe sözlükler, “Konuşup görüşmek için bir araya gelinen yer, toplantı yeri; toplanmış heyet, meclis; oturulacak yer, görüşülecek yer” şeklinde açıklar. Mahfil kelimesini edebiyat alanına uyarlayarak kullandığımız takdirde, kelimenin anlamı son derece zenginleşir. Edebiyat mahfili, birden fazla edebiyatçının ve “edebiyat muhibbinin” belli bir zamanda, belli bir mekânda buluşup öncelikle ve özellikle sanat-edebiyat ile ilgili çok çeşitli konularda konuşma ve sohbetler yapması ile ortaya çıkar. Edebiyat, sanat, kültür, siyaset ve daha birçok konu üzerinde görüş alışverişinde bulunan kişiler, sanat ve edebiyatla ilgili konuları öne alarak mahfil mekânını, bir “edebiyat hafızasının mekânı” haline getirir. Edebiyat mahfillerinde bir araya gelenler, aslında devrin önemli edebî kamuoyunda özgün yazar/şair kimliklerini inşa ederler. Edebiyat mahfilleri hem mahfil müdavimlerini çeşitli şekillerde besler hem de onların çok çeşitli alanda yetişmelerini sağlar. Edebiyat mahfillerine devam eden Namık Kemal’den tutun da Ahmet Hamdi Tanpınar’a kadar birçok insan, bu tür toplantılardan fazlasıyla faydalanmıştır. İstanbul’da, 1860’lı yıllardan günümüze kadar birçok edebiyat mahfili kurul-

muştur. Bunlardan dikkate değer olduğunu düşündüğüm birkaç mahfilin ismini verebilirim: Hersekli Ârif Hükmet’in Evi, Abdurrahman Sami Paşa’nın Konağı, Şair Nigâr Hanım’ın Evi, İbnülemin Mahmut Kemal İnal’ın Konağı, Abdullah Cevdet’in İctihad Evi, Çiçekçi Kahvesi, İkbâl, Küllük Kahvesi, Marmara Kıraathanesi, Lebon, Baylan, Lambo, Degustasyon, Enderun Kitabevi...

• *Çalışmanızda; “Bir yerlerde toplanan insan varlığı” olarak belirginleştirdiğiniz mahfillerin iletişim ve öğrenme ihtiyacı dışında sanat ve edebiyat kanonu oluşturma ya da karşı-kanon inşa etme gibi çabalarının varlığının da dikkat çekici olduğunu belirtiyorsunuz. Kanonik metinlerin oluşumunda/dolaşıma sokulmasında vs. mahfillerin katkısının yadsınamayacağını, ne var ki kanon yaratma konusunda başarılı olamadıklarını vurguluyorsunuz. Dolayısıyla mahfillerin hasbihâl etme, iletişim ve öğrenme gibi işlevlerinin; kanon/karşı kanon inşa etme gibi iddialı ve bilinçli eylemlere göre daha ön plana çıkmış olduklarını söyleyebilir miyiz?*

• Edebiyat mahfilleri, müdavimlerinin kimliklerini inşa eden, onların yaşadıkları devirde “şöhret” basamaklarına hızla çıkmalarını sağlayacak veya gözden düşmelerine sebep olacak kadar etkili merkezlerdir. Çünkü bu tür mahfillerdeki sohbetler, aslında geleneğimizin önemli bir yönü olan “hasbihâl”e de vurgu yapar. “Hasbihâl şeklindeki eleştiri faaliyeti”, mahfil müdaviminin kaderini de şekillendirir. Kanon ise çok farklı bir konudur. Kanon, bir eser ve/veya yazarın ölümsüzlüğe ulaştığının en önemli göstergesidir. Edebiyat mahfillerindeki “hasbihâl” şeklinde icra edilen eleştiri faaliyeti ve doğal olarak bu hasbihâlin ortaya çıkmasını sağlayan mahfil müdavimlerinin oluşturduğu güç, bazen edebiyat kanonlarını desteklemiş bazen de kanona karşı yürütülen hareketlerin ortaya çıkmasına, bu faaliyetlerin edebiyat dünyasında kökleşmesine yardım etmiştir. Bir edebiyat mahfili, sadece sıradan; değersiz konu veya konularla ilgili sohbet yapmak için kurulmadığından, mahfil birlik-teliklerinde de edebiyat için önemli kabul edilmesi gerekli tür, konu, eser

ve yazarla ilgili bahisler dile getirilmiş; ayrıca edebiyat sohbetlerinde ister istemez beliren edebiyat havadislerine de değinilmiş, bunlarla ilgili olarak da bir seçme, ayıklama, düzenleme, iş ve işlemleri de doğal olarak ortaya çıkmıştır. İşte bu tür bir faaliyetin en uygun icra edileceği edebiyat mekânları mahfillerdir. Kanon, popülerliği de sağlayan bir ölçüdür. Ayrıca edebiyat mahfilleri, kanonik eser ve yazarları ortaya çıkardığı ölçüde de edebiyat dünyasında hükmünü icra eder. Edebiyat mahfilleri, doğrudan veya dolaylı olarak kanona müdahale eder, kanonik isim ve eserleri buradaki hasbîhâl şeklinde icra edilen faaliyetler ister istemez belirler.

- *Erken Cumhuriyet dönemi için merkezin/devletin dışında kamusal alanın ya da ikincil yapıların yokluğu konusunda çeşitli görüşler var (mesela Murat Belge ve Şerif Mardin'in bu minvaldeki görüşleri). Bahsettiğiniz mahfilleri -devletin dışında- kamusal alan ya da bir sivil alanın varlığının işaretleri olarak okuyabilir miyiz?*

- Edebiyat mahfilleri, geçmişten günümüze gelene kadar çok çeşitli alan ve mekânlarda kurulmuştur. Bu tür mahfillerin kuruluşunda, devlet ve dolayısıyla Cumhuriyet sonrasında da iktidar denilen aygıtın etkisi inkâr edilemez. Osmanlı yıkılmadan önce okuryazar kesimlerin kendilerine has bir alan açmak isteğiyle yaptıkları toplantılar, en geniş anlamıyla kullanarak söylemek gerekirse iktidar tarafından izlenmiştir. Bu tür toplum yapılarında mutlak güç, hükümdarın, eğer hükümdar yoksa iktidardaki şahsın varlığında somutlaşır. Bu mutlak gücü elinde bulunduran kişi veya kurum, belirlenmiş bir zamanda, genelde kamunun katılımına açık olmayan bir mekânda bir araya gelen insanlara şüphyle bakmıştır. Bu sebepten bu tür mahfillerde toplanan insanların başı belaya girmiştir. Bu tespiti anakronik bir varsayımla sadece Osmanlı'ya hasretmememiz gerekir. 1950'li yıllarda Attila İlhan ve daha sonra Baylancılar ismini alacak şair ve yazarların toplandığı istiklâl Caddesi'ndeki Baylan Pastanesi de devletin kolluk kuvvetlerince tarassut altında tutulmuştur. Bu tür mahfillerde,

Osmanlı zamanında “devletli”ler bir araya geliyorken Cumhuriyet ile birlikte tabii ki sivililer de toplanmaya başlamıştır.

• *Cumhuriyetin kurucularının başkent olarak Ankara’yı seçmelerine rağmen İstanbul hayatında geçmişten gelen edebiyat-sanat konusundaki canlılığın uzun yıllar devam etmiş olduğu çalışmanızda net bir şekilde görülüyor. Özellikle o dönemler için Ankara’daki siyasal merkezin sanat, edebiyat ve entelektüel hayata kök salmayı önemsemiş, milli edebiyat/edebi kanon yaratmayı amaç edinmiş olduğu kabulüyle hareket edersek bunun İstanbul’daki edebiyat ve sanat ortamında (mahfillerde) nasıl yankı bulduğunu sormak isterim. Ankara’da milli edebiyatın inşa edilmesi için faaliyet gösteren aydınların/yazarların da aslında İstanbul kökenli olduğunu hatırla tutarak tabii...*

• Edebiyat kanonu, toplumun belleğini yansıtan bir aynadır. Bu kanonun oluşturulması için devlet, kurumlar ve şahıslar çeşitli faaliyetlerle kendi kanonunu yaratmak ister. Cumhuriyet sonrasındaki edebiyat kanonunu yaratmak isteyenler, bazı problemler tercih ve yöntemler kullanmışlardır. Bu yüzden devletin “seçtiği”, üzerinde “ısrarla durduğu”, okullarında okutmak istediği eserler ve yazarlar, belli bir süre iktidar mevkiinde kalabilmişler, daha sonra asıl ölçü olan “edebî” nitelik ortaya çıkınca da unutulup gitmişlerdir. Cumhuriyet ideolojisinin temellerini bu toprağın dışına bağlamak isteyen bazı hareketler, kanonlaştırma hareketleri, doğal bir biçimde asli bünyeye monte edilememiştir. Azra Erhat, Sabahattin Eyüboğlu, Halikarnas Balıkcısı’nın Kemalizm’le ortaklık kurarak Mavi Anadolu hareketiyle bir edebî kanon yaratmak istemeleri bu açıdan dikkat çekicidir. Bu hareketin sahiplerinin millî kültürü kendi anlayışlarına göre yeniden yapılandırmaya çalışmaları “her şeyin kökünü Anadolu’da bulma” ve “Batı medeniyetini bu topraklara bağlayarak” onların kültürlerine dâhil olma anlayışı doğaldır ki çok fazla eleştirilmiştir. Bir devrimden sonra filizlenmeye başlayan yeni bir edebiyat, kültür ve sanat İstanbul’un, İstanbul’un köklü edebiyat mahfillerinin varlığı karşısında çok zaman bocalamıştır.

• *Edebiyat mahfilleri bakımından eski başkent İstanbul ile yeni başkent Ankara'yı kısaca kıyaslayabilir misiniz?*

• İstanbul'daki edebiyat mahfilleri İstanbul'un fethiyle birlikte oluşmaya başlar. İstanbul'daki bu tür köklü ve zengin edebiyat mahfillerinin Ankara'nın edebiyat mahfilleriyle kısaca kıyaslayabilmek pek mümkün değildir. Ama iki şehrin edebiyat mahfilleri şu yönlerden kıyaslanabilir: Ne zaman ortaya çıktılar, kimler bu mahfillere devam etti, etkileri nasıl oldu, nerelerde kuruldu ve bu mahfiller ne kadar sürdü.

• *İnsan varlığı anlamında sanat, edebiyat ve düşünce konusunda neredeyse son iki yüzyıldaki tüm kalburüstü insanların çeşitli mahfillerde boy göstermiş olduğunu görüyoruz. Ama çalışmanızdan şöyle bir sonuç çıkardım. Neredeyse istisnasız mahfillerin merkezinde şiir ve şairler var? Bu konu hakkında ne söylemek istersiniz?*

• Şairler, bu tür edebiyat mahfillerinin vazgeçilmez simalarıdır. Onlarsız bir edebiyat mahfili oldukça yavan kalır. Bu yüzden, meclisin bülbülleri olan şairler olmadan edebiyat mahfili çok kuru olur. Onlar, söze ahenk, sohbe canlılık katarlar. Şairlerin yanına şiirlerden hoşlananları da eklemeliyiz. Halis şiiri seven ve anlayan bir şiir severler kümesi, şairlerin çevresinde olmaktan mesut olur daima. Bu tür mahfiller, aslında sadece edebiyat mahfili değildir. Buralarda kültür, sanatla birlikte siyaset, günlük konular, dedikodular da eksik olmaz. Edebiyat, buradaki mevzuların niteliğine göre ortaya çıkar. Bir sohbe konu bir anda edebiyat haricine çıkabileceği gibi sıradan bir polemikten edebiyat mevzularına bir anda dönmek mümkündür.

• *Yeni Türk edebiyatı çerçevesinde edebiyat hafızasının mekânı olarak mahfillerin başrolde olduğunu belirtmişsiniz. Edebiyat tarihi yazınundaliteratüründe mahfillerin bu konumuna yeterince yer verildiğini düşünüyor musunuz?*

• Edebiyat tarihlerinde edebiyat mahfillerine çok az yer verilmesinin sebebi, konuyla ilgili nitelikli ve müstakil çalışmanın olmamasıdır. Mekândan Taşan Edebiyat, umarım bu boşluğu doldurur. Gerisi edebiyat tarihçilerinin bileceği iştir.

• *Son olarak “süreklilik ve düzen”e riayet eden mahfiller kaldı mı? Mahfiller işlevlerini tamamladı mı? Sosyal medya mahfilleri soğurdu mu?*

• Heraklit, güzel söylemiş: “Her şey akar.” Değişimin her alanda hızlandığı çağımızda, eski ile yeni arasında tabii ki farklar ortaya çıkacaktır. Eskiden kurulmuş edebiyat mahfilleri ile günümüzdekileri kıyaslamak çok da doğru değildir. Şartlar çok farklıdır. Edebiyat mahfilleri, “söz”e değer verildiği müddetçe canlılığını koruyacaktır. Edebiyatın ve edebiyat mahfillerinin kendi mecraları vardır. Eğer bir yerde “edebiyat” varsa, adı mahfil olmasa da edebiyatçıların bir araya geleceği mekânlar mutlaka ve mutlaka olacaktır. Belki günümüzdeki mahfillerde, eski edebiyat mahfilleri gibi “şenlikli” bir ortam ortaya çıkmayacaktır ama her devrin kendine has karakteri, konuları ve müdavimleri bu tür yerlerde edebiyatın ölmemesini sağlayacaktır. Sosyal medya denilen ve ne olduğu tam belli olmayan bir “ucube”nin edebiyat mahfillerinin yerini alması mümkün değildir. Zira sosyolojik anlamda birincil ilişkilerin yaşandığı, sıcaklığın ve samimiyetin olduğu edebiyat mahfillerini sosyal medyayla karşılaştırmamız gariptir. Sosyal medyayı aktif kullanan insanlar, bilgisayar ekranına bakarak görüşlerini, düşüncelerini dile getirirken karşılarında bu yazılanları okuyan bir “insan”ın olduğunu unutuyorlar. Bu yüzden belki de ne yazık ki bu çağa has, bilgisayara bağımlı bir hayatın içinde “söyleyen” ama söylediği “söz”ün değerini ölçmekten aciz tuhaf varlıklar ortaya çıkıyor. Bu tür bir ortamda, her yönüyle samimiyete vurgu yapan bir edebiyat mahfilini etkileri bakımından sosyal medyayla yana getirmek abestir. Edebiyat mahfilleri, edebiyatın, doğal olarak da kültürün, sanatın “atardamarıdır.” Bu atardamar sağlıklı attığı müddetçe, edebiyat capcanlı bir şekilde varlığını sürdürecektir.

Turgay Anar: 1975 yılında İstanbul'da, Üsküdar'da doğdu. İlkokul, ortaokul ve liseyi İstanbul'da okudu. İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Marmara Üniversitesi'nde yüksek lisansını (2004), İstanbul Üniversitesi'nde "Yeni Türk Edebiyatında Edebiyat Mahfilleri" çalışmasıyla doktorasını tamamladı (2011). Bu çalışması 2012 yılında Mekândan Taşan Edebiyat: Yeni Türk Edebiyatında Edebiyat Mahfilleri başlığıyla Kapı Yayınlarından çıktı. Bu eseriyle, Türkiye Yazarlar Birliği ve Eskader tarafından 2012 yılının araştırma ödülüne layık görüldü. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Yapı Kredi Yayınlarından 2002 yılında çıkan Mücevherlerin Sırrı (İ.Dirin ve Ş. Özdemir ile) isimli eserini derleyip yayına hazırladı. Metin Eloğlu'nun Yapı Kredi Yayınlarından çıkan İbresiz Bir Pusula (2007), İstanbullu (2009), İçli Dışlı(2010) isimli eserlerini Türk edebiyatına kazandırdı. Çanakkale Savaşlarıyla ilgili yazılmış olan kurmaca hikâyeleri, Çanakkale Savaşı Hikâyeleri (2007) (Selis Kitaplar) ismiyle bir araya getirip inceledi. Çeşitli sempozyum, kongre ve panellerde tebliğler sundu. Hece, Varlık, Toplumbilim, Yasak Meyve, Eşik Cini, Türk Edebiyatı gibi edebiyat dergilerinde makale ve denemeleri yayımlandı. Halen İstanbul Medeniyet Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

E-posta: turgay.anar@medeniyet.edu.tr